

Praktijkonderzoek in zorg en welzijn

Leerlijn praktijkonderzoek

Cyrilla van der Donk
Bas van Lanen

uitgeverij | C
coutinho

bussum 2015

Referentie voor dit document:

Donk, C. van der & Lanen, B. van (2015). Leerlijn praktijkonderzoek. Bussum: Uitgeverij Coutinho.
Verkregen op <datum> van website <url>.

Dit [artikel](#) hoort bij de tweede, herziene druk van *Praktijkonderzoek in zorg en welzijn* door Cyrilla van der Donk en Bas van Lanen.

© 2015 Uitgeverij Coutinho bv

Alle rechten voorbehouden.

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of op enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van reprografische verveelvoudigingen uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16 h Auteurswet 1912 dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoedingen te voldoen aan Stichting Reprorecht (Postbus 3051, 2130 KB Hoofddorp, www.reprorecht.nl). Voor het overnemen van (een) gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16 Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten Organisatie, Postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.stichting-pro.nl).

Uitgeverij Coutinho

Postbus 333

1400 AH Bussum

info@coutinho.nl

www.coutinho.nl

Noot van de uitgever

Wij hebben alle moeite gedaan om rechthebbenden van copyright te achterhalen. Personen of instanties die aanspraak maken op bepaalde rechten, wordt vriendelijk verzocht contact op te nemen met de uitgever.

ISBN 978 90 469 0457 2

NUR 800

Inhoud

Leerlijn praktijkonderzoek	4
Leerlijnhulpmiddel A: inventarisatie-instrument onderzoekscompetenties	7
Leerlijnhulpmiddel B: een checklist voor de didactiek	12
Leerlijnhulpmiddel C: ontwikkeling van opleidingsmateriaal	18

Leerlijn praktijkonderzoek

Praktijkonderzoek kan worden gezien als een vorm van leren, waarbij de zorg- en dienstverlener op systematische wijze in interactie met de omgeving op zoek gaat naar antwoorden op problemen, uitdagingen en leervragen uit de beroepspraktijk (Van der Donk & Van Lanen, 2012). Praktijkonderzoek wordt in dat geval beschouwd als een professionele leerstrategie (Bolhuis, 2012; Van der Donk & Van Lanen, 2012). Wanneer men hier van uitgaat, dan is er een krachtige leeromgeving nodig om dit leren te faciliteren. De uitgangspunten voor de inrichting van deze leeromgeving kunnen worden geëxpliciteerd in de vorm van een doorlopende leerlijn praktijkonderzoek.

We verstaan onder een leerlijn 'een beredeneerde opbouw van tussendoelen en inhouden, leidend naar een einddoel. Afhankelijk van de precieze functie, gebruikscontext en doelgroep variëren leerlijnen in de mate waarin implicaties voor verschillende leerplanelementen zijn uitgewerkt' (Strijker, 2010, p. 10). Het eerste deel van de definitie geeft aan hoe een leerlijn wordt opgebouwd, het tweede deel gaat in op de variëteit in toepassingen en context. Leerlijnen kunnen op verschillende manieren worden opgebouwd. In het hoger beroepsonderwijs komt (praktijk)onderzoek op verschillende manieren in het curriculum aan bod:

- 1 In de vorm van opleidingseenheden die expliciet gericht zijn op (praktijk)onderzoek.
- 2 In de vorm van reguliere opleidingseenheden waarbij (praktijk)onderzoek gerelateerd wordt aan beroepsspecifieke opleidingsinhouden.
- 3 In de vorm van een combinatie van de hiervoor genoemde vormen.

In de leerlijn zal een verticale en een horizontale samenhang in zowel inhouden als didacticiek zichtbaar moeten zijn. De student zal uiteindelijk degene zijn die bepaalt of de leerlijn werkelijk door hem als samenhangend herkend en ervaren wordt. Daarbij sluiten we ons aan bij Huber (2004), die in zijn definitie van een leerlijn de leerling (in ons geval de student) als uitgangspunt neemt. Hij verstaat onder een leerlijn 'een opzet van het onderwijs waarin de leerling zo min mogelijk overlap, breuken of lacunes in zijn/haar leerproces ervaart' (p. 10). Bij de uitwerking van de leerlijn praktijkonderzoek staan de volgende vragen centraal:

- 1 Welke onderzoekskennis, onderzoeksvaardigheden en onderzoeksattitudes moeten in de opleidingseenheden aan bod komen?
- 2 Welke didactische ontwerpeisen zijn leidend bij het (her)ontwerp van opleidingseenheden?
- 3 Welke organisatorische ontwerpeisen spelen een rol bij het (her)ontwerp van de opleidingseenheden?
- 4 Hoe kan (in aanvulling op het basisboek) opleidingsmateriaal ontwikkeld worden?

De vragen kunnen, afhankelijk van het curriculummodel dat leidend is, gericht zijn op opleidingseenheden specifiek gericht op (praktijk)onderzoek en/of integratie van onderzoeksvaardigheden in reguliere opleidingseenheden. Hierna vind je een toelichting op de vier vragen met daarbij een verwijzing naar enkele hulpmiddelen. Alle hulpmiddelen kun je bewerken, zodat je deze kunt laten aansluiten bij je eigen opleidingscontext.

1 Welke onderzoekskennis, onderzoeksvaardigheden en onderzoeksattitudes moeten in de opleidingseenheden aan bod komen?

Van onderzoekende professionals in zorg en welzijn wordt verwacht dat zij werkprocessen onderzoeksmatig benaderen, de effecten van hun werk evalueren en voortdurend gericht zijn op verbetering van het werk. Het ligt voor de hand dat studenten ook in het huidige curriculum al regelmatig met onderzoeksmatige activiteiten in aanraking worden gebracht. Zo leren zij cliënten te observeren, systematisch te bevragen, gegevens te analyseren, een diagnose te formuleren, een plan te ontwerpen en verslag te doen van hun activiteiten. Bovendien leren studenten te reflecteren op hun aanpak en leren ze hun handelen te onderbouwen. Praktijkonderzoek kan beschouwd worden als een middel om dit systematisch, methodisch en kritisch onderzoekend werken in de diverse taakgebieden te versterken. In paragraaf 1.2 van het boek beschrijven we hoe onderzoeksactiviteiten leerervaringen richting kunnen geven en kunnen versterken en hoe praktijkonderzoek de besluitvorming kan ondersteunen.

De eerste stap in de ontwikkeling van de doorlopende leerlijn praktijkonderzoek is de inventarisatie van de onderzoekscompetenties die in de opleidingseenheden van de verschillende opleidingsfasen in de bestaande situatie reeds centraal staan. Met een dergelijke inventarisatie maak je in feite de huidige leerlijn expliciet. Vervolgens kun je nagaan welke onderdelen wellicht nog ontbreken, te veel aandacht krijgen of qua volgorde logischer aangeboden kunnen worden. Met behulp van *hulpmiddel A* kun je een overzicht verwerven van de huidige stand van zaken als startpunt voor een gezamenlijke en/of opleidingsspecifieke doorontwikkeling en explicitering van de doorlopende leerlijn praktijkonderzoek. Het is de bedoeling dat de checklist per opleidingseenheid wordt ingevuld.

2 Welke didactische ontwerpeisen zijn leidend bij het (her)ontwerp van opleidingseenheden?

Kenmerkend voor een onderzoeksgeoriënteerd curriculum is dat studenten worden opgeleid om bestaande kennis te exploreren, maar ook om nieuwe kennis te ontdekken. Dit vraagt ook om verschillende manieren van aansturing in het leren. *Hulpmiddel B* biedt een overzicht van didactische ontwerpeisen die richtinggevend kunnen zijn voor de ontwikkeling van een doorlopende leerlijn praktijkonderzoek in de opleiding.

3 Welke organisatorische ontwerpeisen spelen een rol bij het (her)ontwerp van opleidingseenheden?

Organisatorische ontwerpeisen kunnen onder meer gericht zijn op het beschikbare budget, de locatie, de tijdstippen, de competenties van de opleidingsdocenten en de beschikbare tijd c.q. studiebelastinguren. Bij het uitwerken van een leerlijn praktijkonderzoek dien je rekening te houden met deze organisatorische eisen.

4 Hoe kan (in aanvulling op het basisboek) opleidingsmateriaal ontwikkeld worden?

In het boek besluiten we ieder hoofdstuk met een aantal oefeningen. We maken daarbij onder meer onderscheid tussen oefeningen waarin de gehele onderzoeksproces doorlopen wordt en oefeningen waarin één of twee kernactiviteiten geoefend worden. De oefeningen uit het boek kun je als hulpbron gebruiken bij het verder uitwerken van de leerlijn praktijkonderzoek. Hierbij zijn verschillende keuzes te maken. In *hulpmiddel C* presenteren we een aantal mogelijkheden om de oefeningen te bewerken.

Literatuur

- Bolhuis, S. (2012). Praktijkonderzoek als professionele leerstrategie in onderwijs en opleiding. In S. Bolhuis & Q. Kools (red.), *Praktijkonderzoek als professionele leerstrategie in onderwijs en opleiding* (p. 15-44). Tilburg: Fontys Lerarenopleiding.
- Donk, C. van der & Lanen, B. van (2012). *Praktijkonderzoek in zorg en welzijn*. Bussum: Coutinho.
- Hubers, S. (2004). *Onderzoeken en ontwerpen van PO naar HO in een doorlopende leerlijn*. Enschede: Stichting leerplanontwikkeling (SLO).

Leerlijnhulpmiddel A: inventarisatie-instrument onderzoekscompetenties

Een inventarisatie-instrument waarmee je na kunt gaan bij welke opleidingseenheden studenten onderzoekscompetenties in het opleidingscurriculum oefenen of dienen in te zetten.

	Studiejaar					
	Eenheid	Eenheid	Eenheid	Eenheid	Eenheid	Eenheid
Onderzoekscompetenties gericht op de uitgangspunten van praktijkonderzoek in zorg en welzijn						
Onderzoekscompetentie 1: De student is in staat om praktijkonderzoek in zorg en welzijn te plaatsen in een algemeen kader van leren en onderzoeken.	○○○	○○○	○○○	○○○	○○○	○○○
a De student kan praktijkonderzoek relateren aan leren, ontwikkelen, methodisch handelen en onderzoeken.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
b De student kan de kenmerken van praktijkonderzoek beschrijven.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
c De student kan de kernactiviteiten van praktijkonderzoek in hun onderlinge samenhang beschrijven.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
d De student kan bij de uitvoering van een praktijkonderzoek rekening houden met de richtlijnen voor validiteit en betrouwbaarheid.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
e De student kan beschrijvende, vergelijkende, definiërende, evaluerende, verklarende en ontwerpende onderzoeksvormen onderscheiden.	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Onderzoekscompetentie 2: De student is in staat om praktijkonderzoek te plaatsen in de specifieke context van zorg en welzijn.	○○○	○○○	○○○	○○○	○○○	○○○	○○○	○○○	○○○
a De student kan rekening houden met de specifieke kenmerken van de zorg- en welzijnsector als onderzoekscontext.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
b De student kan bepalen welke belanghebbenden hij op welke wijze bij zijn onderzoek wil betrekken.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
c De student past de richtlijnen voor ethiek toe in de voorbereiding, uitvoering en rapportage van zijn praktijkonderzoek.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
d De student kan bij een opdrachtonderzoek vormgeven aan de adviesrelatie met de opdrachtgever.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Onderzoekscompetenties gericht op de kernactiviteiten van praktijkonderzoek									
Onderzoekscompetentie 3 (kernactiviteit oriënteren): De student is in staat om een praktijkprobleem of onderwerp te signaleren, te kiezen en vanuit verschillende perspectieven in kaart te brengen (te analyseren).	○○○	○○○	○○○	○○○	○○○	○○○	○○○	○○○	○○○
a De student kan een praktijkprobleem signaleren en kiezen.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
b De student is in staat om vanuit verschillende perspectieven een praktijkprobleem te analyseren.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
c De student is in staat om een praktijkprobleem te verbinden aan de theorie.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
d De student kan een praktijkprobleem beschrijven.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

<p>Onderzoekscompetentie 4 (kernactiviteit richten): De student is in staat om een praktijkprobleem of onderwerp te positioneren binnen de kennisbasis van zorg en welzijn, kennishiaten te identificeren en op basis hiervan eigen onderzoeksvragen te formuleren.</p>	○○○	○○○	○○○	○○○	○○○	○○○	○○○
<p>a De student kan de reikwijdte van een praktijkonderzoek bepalen.</p>	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
<p>b De student kan het onderzoeksdoel en de onderzoeksvraag formuleren.</p>	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
<p>c De student kan een literatuurstudie uitvoeren.</p>	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
<p>Onderzoekscompetentie 5 (kernactiviteit plannen): De student is in staat om een realistisch onderzoeksplan te maken, waarmee hij verwacht voldoende bruikbare data te verzamelen om zijn onderzoeksvraag te kunnen beantwoorden.</p>	○○○	○○○	○○○	○○○	○○○	○○○	○○○
<p>a De student kan methoden van dataverzameling kiezen.</p>	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
<p>b De student kan onderzoeksactiviteiten plannen en beschrijven.</p>	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
<p>c De student kan een onderzoeksplan opstellen.</p>	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
<p>Onderzoekscompetentie 6 (kernactiviteit verzamelen): De student is in staat om op verschillende manieren data te verzamelen, aan de hand waarvan hij een zo betrouwbaar en valide mogelijk beeld verkrijgt van de beroepspraktijk.</p>	○○○	○○○	○○○	○○○	○○○	○○○	○○○
<p>a De student kan gericht data verzamelen door tekstbronnen te bestuderen.</p>	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
<p>b De student kan gericht data verzamelen door te observeren.</p>	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
<p>c De student kan gericht data verzamelen door respondenten te bevragen.</p>	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
<p>d De student kan gericht data verzamelen door middel van het bezoeken van andere afdelingen, instellingen of voorzieningen.</p>	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
<p>e De student kan gericht data verzamelen met behulp van alternatieve vormen van dataverzameling.</p>	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

<p>Onderzoekscompetentie 7 (kernactiviteit analyseren en concluderen): De student is in staat om op een systematische wijze aan de beroepspraktijk onttrokken data te analyseren en op basis hiervan onderbouwde conclusies te trekken.</p>	○○○	○○○	○○○	○○○	○○○	○○○	○○○
<p>a De student is in staat om met behulp van een aantal basale analysemethoden voorgestructureerde data te analyseren.</p>	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
<p>b De student is in staat om met behulp van een aantal basale analysemethoden minder gestructureerde data te analyseren.</p>	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
<p>c De student kan onderbouwde conclusies trekken.</p>	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
<p>Onderzoekscompetentie 8 (kernactiviteit ontwerpen): De student is in staat om op een planmatige wijze een ontwerp te ontwikkelen en te implementeren in de beroepspraktijk.</p>	○○○	○○○	○○○	○○○	○○○	○○○	○○○
<p>a De student kan aan de hand van theorie en praktijk heldere ontwerpeisen formuleren en verantwoordelijk.</p>	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
<p>b De student kan de ontwerpvorm bepalen.</p>	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
<p>c De student kan het ontwerp uitwerken.</p>	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
<p>d De student kan het ontwerp testen, evalueren en aanpassen.</p>	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
<p>Onderzoekscompetentie 9 (kernactiviteit rapporteren en presenteren): De student is in staat om onderzoeksresultaten schriftelijk en mondeling te presenteren en te verantwoorden en indien relevant te vertalen naar concrete beroepsproducten.</p>	○○○	○○○	○○○	○○○	○○○	○○○	○○○
<p>a De student kan de doelgroep die belang heeft of doelgroepen die belang hebben bij de opbrengsten, bepalen.</p>	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
<p>b De student kan opbrengsten communiceren naar belanghebbenden.</p>	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
<p>c De student kan verbeteringen (helpen te) implementeren.</p>	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
<p>d De student kan zijn onderzoek evalueren.</p>	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Onderzoekscompetentie 10 (kernactiviteitoverstijgend): De student is in staat om generieke vaardigheden in te zetten bij het doorlopen van een of meerdere kernactiviteiten van praktijkonderzoek.	○○○	○○○	○○○	○○○	○○○	○○○	○○○	○○○	○○○
a De student is informatievaardig.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
b De student is in staat tot samenwerking.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
c De student kan zijn handelen toetsen aan morele, ethische en esthetische waarden en normen.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
d De student kan zich schriftelijk uitdrukken.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
e De student kan zich mondeling uitdrukken.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
f De student is in staat te reflecteren op zijn handelen en dat van anderen.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Toelichting:

- = Deze onderzoekscompetentie komt niet aan bod in deze eenheid.
- = Deze onderzoekscompetentie komt beperkt aan bod in deze eenheid.
- = Deze onderzoekscompetentie komt ruim aan bod in deze eenheid.
- = Deze onderzoekscompetentie vormt een van de uitgangspunten van deze eenheid.

- = Aan dit onderdeel wordt in deze eenheid geen aandacht besteed.
- = Aan dit onderdeel wordt in deze eenheid aandacht besteed.

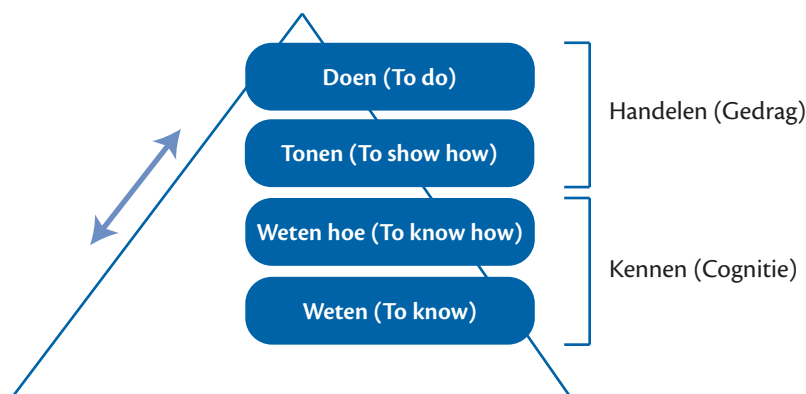
Leerlijnhulpmiddel B: een checklist voor de didactiek

Dit hulpmiddel biedt een overzicht van didactische ontwerppeisen die richtinggevend kunnen zijn voor de ontwikkeling van een doorlopende leerlijn praktijkonderzoek in de opleiding.

1 De leerlijn kent een verticale samenhang

In het opleidingscurriculum moet een doorlopende leerlijn zijn van doelen en inhoud in de opeenvolgende studiejaar, waarmee aangesloten wordt op de onderzoeksvaardigheden in het voortgezet of secundair onderwijs en waarmee studenten voorbereid worden op een eventuele masteropleiding. Er is dan sprake van een verticale samenhang. Er zijn verschillende ordeningsprincipes mogelijk: het curriculum kan bijvoorbeeld cursorisch, thematisch of concentrisch opgebouwd zijn (Geerligts & Van der Veen, 1996).

De piramide van Miller (1990) biedt een bruikbaar kader waarmee onderscheid kan worden gemaakt in verschillende beheersingsniveaus van beroepsbekwaamheid op het gebied van praktijkonderzoek. Miller ontwikkelde de indeling in de context van medische opleidingen. Hij beschrijft vier lagen van beroepsbekwaamheid die verdeeld zijn in twee groepen: het beheersingsniveau *kennen* en het beheersingsniveau *handelen*. De vier lagen van de piramide van Miller zijn hiërarchisch opgebouwd; het kennen vormt het fundament onder het handelen.

Figuur 1 De piramide van Miller (1990)

Sluijsmans (2008) pleit voor integratie van leren en beoordelen en onderscheidt twee ontwerpprincipes waarmee leer- en beoordelingstaken op de lerenden kunnen worden afgestemd: de moeilijkheid van de taak en de mate van geboden ondersteuning (zie ook: Bulthuis, 2013). Op deze manier kun je zorgen voor een gefaseerde opbouw van onderzoekstaken in de opleiding.

- De moeilijkheid wordt vastgesteld door het identificeren van complexiteitsfactoren die de taak meer of minder moeilijk maken. Bij praktijkonderzoek kun je denken aan factoren als

Referentie voor dit artikel:

Donk, C. van der & Lanen, B. van (2015). *De leerlijn praktijkonderzoek. Hulpmiddel B: Een checklist voor de didactiek*. Bussum: Uitgeverij Coutinho. Verkregen op <datum> van website <url>.

de onderzoeksvorm, de onderzoekscontext, de complexiteit van dataverzameling en -analyse enzovoort.

- De ondersteuning heeft betrekking op de mate waarin de student terug kan vallen op hulpbronnen. Het kan hier gaan om uitgewerkte voorbeelden, bruikbare literatuur, een onderzoeksbegeleider die de student begeleidt, of opdrachten waarbij een deel van de uitwerking al is gegeven. Denk bij dit laatste bijvoorbeeld aan een onderzoeksopdracht waarbij de student op basis van een gegeven onderzoeksplan en verzamelde data verschillende analysetechnieken uitvoert.

Door te variëren met de moeilijkheid van de taak en de mate van ondersteuning kan de aandacht van studenten en opleiders gericht zijn op bepaalde aspecten van de taak zonder de hele taak uit het oog te verliezen.

2 De leerlijn kent een horizontale samenhang

In het hoger beroepsonderwijs wordt het onderwijs over het algemeen aangeboden in opleidingseenheden zoals cursussen, vakken, modules en blokken. In sommige studiejaar vindt bovendien een deel van het leren plaats tijdens het zogenoemde 'werkplekleren'. Ideaal gezien is er sprake van een horizontale samenhang van inhoud en didactiek in het opleidingsaanbod met betrekking tot praktijkonderzoek in de diverse opleidingseenheden (inclusief het werkplekleren) in het desbetreffende studiejaar.

3 De leerlijn kent herhaling in verschillende contexten (transfer)

Verwacht wordt dat het herhaald aanbieden van kennis en vaardigheden in verschillende contexten bijdraagt aan de ontwikkeling van de onderzoekscompetenties van de studenten en hun intentie om later onderzoek te gaan doen en te gaan gebruiken in de praktijk. Studenten hebben tijd en oefening nodig om competenties te kunnen verwerven (Verburgh & Elen, 2013). Toepassing van kennis in verschillende situaties leidt tot decontextualisatie (veralgemeenning), waardoor de kennis breder toepasbaar is (Geerligts & Van der Veen, 1996).

We onderscheiden tien onderzoekscompetenties (zie hulpmiddel A). Deze competenties zouden waar mogelijk in verbinding met een (fictieve of authentieke) beroepscontext en beroepsrelevante inhoud aangeboden en beoordeeld moeten worden.

4 De leerlijn kenmerkt zich door toenemende zelfsturing

De onderwijsaanpak moet afgestemd zijn op de graad van zelfsturing van de student. De mate van sturing kan gericht zijn op:

- ondersteuning bij het activeren van de gewenste voorkennis en vooronderstellingen van de student. Studenten in het hoger onderwijs blijken vaak problemen te hebben met het activeren van bestaande kennis en het integreren van nieuwe informatie met bestaande kennis (De Groof, Donche & Petegem, 2012; Taks, 2003), terwijl onderzoek juist wijst op de belangrijke invloed die domeinkennis uitoefent op het formuleren van vragen en vooronderstellingen (Duschl, Schweingruber & Shouse, 2007; Mulder, Lazonder & De Jong, 2010; De Groof et al., 2012);
- ondersteuning bij het opzetten en uitvoeren van het onderzoek of de kernactiviteit(en);

- ondersteuning gericht op reflectie en integratie in de bestaande kennisbasis van de student: de ruimte voor het maken van eigen keuzes. Bij gesloten opdrachten zijn inhoud en proces grotendeels bepaald. Bij open opdrachten kan de student binnen bepaalde kaders zijn eigen invulling geven aan een opdracht (De Groof et al., 2012; De Koning, 1998). Willison en O'Regan (in Griffioen, Visser-Wijnveen & Willems, 2013) maken wat betreft de ontwikkeling van onderzoeksvaardigheden onderscheid in vijf niveaus van autonomie:
 - 1 gesloten onderzoeksopdrachten waarbij sprake is van een hoog niveau van structuur/begeleiding;
 - 2 gesloten onderzoeksopdrachten waarbij sprake is van enige structuur/begeleiding;
 - 3 gesloten onderzoeksopdrachten die studenten zelfstandig uitvoeren;
 - 4 open onderzoeksopdrachten binnen gestructureerde richtlijnen;
 - 5 open onderzoeksopdrachten binnen zelf bepaalde richtlijnen.

In alle gevallen kan de opleiding eisen stellen aan de student, zoals het aantal te gebruiken bronnen, de relatie met bepaalde doelen, bekwaamheden of competenties, de onderzoeksvorm, de studielast of de thematiek (De Groof et al., 2012).

- ondersteuning bij de beoordeling. Een kenmerk van het vraaggestuurd leren is dat een lerende niet alleen een grote verantwoordelijkheid en betrokkenheid heeft bij het leren, maar ook bij het beoordelen. Zelfsturing impliceert dat lerenden in staat zijn om te plannen en zichzelf (en anderen) te beoordelen (Sluijsmans, 2008). In dit kader zou je kunnen werken met zelfbeoordelingslijsten die een student kunnen ondersteunen tijdens zijn onderzoek.

5 De leerlijn is zichtbaar in het opleidingscurriculum

De leerlijn onderzoek moet voor de student een herkenbare en logisch opgebouwde reeks van activiteiten opleveren. Het curriculum moet consistent uitgewerkt worden in de verschillende verschijningsvormen: beoogd, uitgevoerd en bereikt (Van den Akker, Thijs, 2009; Goodlad, 1979). Onderzoeksactiviteiten zijn zichtbaar beschreven in opleidingsmaterialen en worden als zodanig gelabeld tijdens opleidingsactiviteiten.

6 Opleidingsdocenten tonen voorbeeldgedrag

Elke opleidingsdocent toont een onderzoekende houding en verwerkt de meest recente (wetenschappelijke) inzichten zichtbaar in zijn onderwijs. De opleidingsdocent is rolmodel (Van der Linden, 2012).

7 In de leerlijn vormt het beroep het uitgangspunt

In de opleiding zal expliciet aandacht besteed moeten worden aan de relevantie van praktijkonderzoek voor de beroepspraktijk. Wanneer praktijkonderzoek beschouwd wordt als een leermethodiek en een systematiek voor kwaliteitszorg, dan zal de leerlijn in eerste instantie gericht moeten zijn op de wijze waarop een zorgprofessional in opleiding zichzelf in een specifieke beroepscontext kan ontwikkelen en een bijdrage leert leveren aan het functioneren van de organisatie. Praktijkonderzoek is een middel ter ondersteuning van de uitvoering van beroepstaken (Andriessen, 2014; Van der Donk & Van Lanen, 2015). Daarbij zal het in eerste

instantie gaan om de relevantie voor het individuele handelen, het handelen als team, afdeling of vakgroep en/of de ontwikkeling in de organisatie en haar directe omgeving. Het onderzoek kan gericht zijn op een beter begrip van de situatie, meer inzicht krijgen in eigen doelen en opvattingen, kennis over de eigen praktijk via de theorie en kennis over de effectiviteit van gedrag op basis van empirie (Mathijsen, 2012).

Verburgh en Elen (2013) maken onderscheid tussen onderzoekscompetenties en beroepscompetenties die met elkaar verband houden, maar ook van elkaar te onderscheiden zijn. In de leerlijn praktijkonderzoek verwerft de student onderzoekskennis, onderzoeksvaardigheden en onderzoeksattitudes en ontwikkelt daarmee zijn onderzoekscompetenties. Als gevolg van zijn praktijkonderzoek verwerft en benut hij vakspecifieke kennis, vaardigheden en attitudes en ontwikkelt hij zijn beroepscompetenties.

8 De leerlijn kenmerkt zich door actieve kennisconstructie

Wij zien praktijkonderzoek als een leer- en ontwikkelmethodiek die kan leiden tot concrete leerervaringen op de werkplek die direct toepasbaar zijn in het dagelijks handelen van de zorg- en/of dienstverlener. De methodiek biedt daarmee zowel de zorgprofessional als de organisatie concrete handvatten om op een systematische wijze de eigen kwaliteit te bewaken en waar nodig verbeteringen door te voeren. Deze opvatting van praktijkonderzoek vraagt om een op het constructivisme gebaseerde opleidingsdidactiek waarbij het accent ligt op zelfsturing en actieve kennisconstructie. In de literatuur wordt een onderzoeksmatige onderwijsbenadering beschouwd als een beloftevolle aanpak om onderzoekscompetenties te verwerven. Het accent ligt op kennisconstructie (De Groof et al., 2012; Van der Linden, 2012) en interactie met anderen. In het kennisverwervingsproces is sociale interactie noodzakelijk om betekenis op te bouwen.

9 De leerlijn bevordert het geloof in eigen kunnen (self-efficacy)

De beginsituatie van studenten op het gebied van praktijkonderzoek zal per student en per opleidingsfase verschillen. Om duurzaam beoordelen en vraaggestuurd leren te kunnen realiseren is het van belang rekening te houden met verschillen tussen studenten (Sluijsmans, 2008). Studenten moeten voldoende speelruimte krijgen om te kunnen groeien. Dit impliceert echter ook dat ze fouten moeten mogen maken en tijd moeten krijgen om zaken te oefenen. De motivatie voor praktijkonderzoek neemt toe als er in korte tijd goede resultaten geboekt worden die leiden tot betekenisvolle veranderingen voor de praktijk (Van Veen, 2008; Van der Donk & Van Lanen, 2011). Zorg- en dienstverleners (in opleiding) moeten kunnen ervaren dat praktijkonderzoek een bruikbaar middel kan zijn om iets te weten te komen en/of te verbeteren. Van der Linden (2012) heeft onder meer onderzocht welke relaties er zijn tussen de opvattingen van tweedejaars pabostudenten, hun houdingsaspecten, hun onderzoekskennis en hun intentie om onderzoek te gaan doen en te gebruiken in de praktijk. Hoe meer de studenten aan het eind van de cursus overtuigd waren van hun capaciteiten om onderzoek te doen en te gebruiken, hoe positiever hun opvattingen en houding waren ten opzichte van onderzoek doen en gebruiken. Veel oefenen zou volgens hen een positieve uitwerking hebben op hun self-efficacy. En self-efficacy lijkt een positieve relatie te hebben met de intentie van studenten om onderzoek te gaan doen en te gebruiken in de praktijk.

10 De leerlijn heeft aandacht voor taal leren

Taal is een belangrijk vervoermiddel voor het denken en er bestaat een nauwe relatie tussen taalvaardigheid en leren. Denken, kennis en taal zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden (Van de Ven, 2009). Het doorontwikkelen van taalvaardigheden zal dan ook nadrukkelijk deel uit moeten maken van de doorlopende leerlijn praktijkonderzoek. Vanaf het eerste studiejaar kan er aandacht besteed worden aan het opbouwen van teksten, het leren argumenteren, het onderbouwen van beweringen en het helder, duidelijk en foutloos verwoorden van observaties, gevoerde gesprekken en gedachten. De student ontwikkelt taalvaardigheden die zowel bij het doen van praktijkonderzoek als binnen andere beroepsaspecten (bijvoorbeeld de vaktaalontwikkeling, het klinisch redeneren en het opstellen van behandelplannen) van waarde zijn.

11 De begeleiding en beoordeling zijn congruent

De begeleiding en beoordeling moeten congruent zijn met de motieven voor praktijkonderzoek en dat wat er geoefend wordt (Cornelissen & Van den Berg, 2008; Oost, 2004). Leren en beoordelen zouden onlosmakelijk met elkaar verbonden moeten zijn (Heeneman, 2014).

Literatuur

- Akker, van den, J. & Thijs, A. (2009). *Leerplan in ontwikkeling*. Enschede: SLO.
- Andriessen, D. (2014). *Praktisch relevant én methodisch grondig? Dimensies van onderzoek in het HBO*. Utrecht: Hogeschool Utrecht.
- Bulthuis, P. (2013). Het ZelCommodel, grip op competentieniveaus. De samenhang tussen zelfstandigheid en complexiteit. *Examens*, 10(2), 5-10.
- Cornelissen, F. & Berg, E. van den (2008). Kennismaken met de begeleiding van actieonderzoek. *Tijdschrift voor lerarenopleiders*, 29(4).
- Donk, C. van der & Lanen, B. van (2011 en 2015). *Praktijkonderzoek in zorg en welzijn*. Bussum: Coutinho.
- Duschl, R., Schweingruber, H. & Shouse, A. (red.) (2007). *Taking science to school: learning and teaching science in grades, Kindergarten through Eighth Grade*. Washington: National Academies Press.
- Geerligts, T. & Veen, T. van der (1996). *Lesgeven en zelfstandig leren*. Assen: Van Gorcum.
- Goodlad, J.I. (1979). Curriculum inquiry. *The study of curriculum practice*. New York: McGraw-Hill.
- Griffioen, D.M.E., Visser-Wijnveen, G.J. & Willems, J. (2013). *Integratie van Onderzoek in Onderwijs. Effectieve inbedding van onderzoek curricula*. Groningen: Noordhoff.
- Groof, J. de, Donche, V. & Petegem, P. (2012). *Onderzoekend leren stimuleren: effecten, maatregelen en principes*. Leuven: Acco.
- Heeneman, S. (2014). *Competentiegericht onderwijs en toetsen: Ballast of bagage?* Inaugurale rede aan Maastricht University.
- Koning, H. de (1998). *Leren zelfstandig leren. Een didactische handleiding voor de leerkracht*. Baarn: Nijgh Versluys.
- Linden, W. van der (2012). *A design-based approach to introducing student teachers in conducting and using research*. Eindhoven: Technische Universiteit Eindhoven.
- Mathijssen, I. (2012). Betrekken van belanghebbenden bij praktijkonderzoek. In S. Bolhuis & Q. Koos (red.), *Praktijkonderzoek als professionele leerstrategie in onderwijs en opleiding*. Tilburg: Fontys Lerarenopleiding Tilburg.

- Miller, G.E. (1990). The assessment of clinical skills/competence/performance. *Academic Medicine*, 65, 63-67.
- Mulder, Y., Lazonder, A. & Jong, T. de (2010). Finding Out How They Find it Out: An Empirical Analysis of Inquiry Learners' Need for Support. *International Journal of Science Education*, 32(15), 2033-2053.
- Oost, H. (2004). *Een onderzoek begeleiden*. Amersfoort: ThiemeMeulenhoff.
- Sluijsmans, D. (2008). *Betrokken bij beoordelen*. Intreerede aan Hogeschool van Arnhem en Nijmegen.
- Taks, M.M.A. (2003). *Zelfsturing in leerpraktijken. Een curriculumonderzoek naar nieuwe rollen van studenten en docenten in de lerarenopleiding*. Enschede: Universiteit Twente.
- Veen, K. van (2008). *Leren in school: over implicaties voor de organisatie*. Presentatie tijdens Velon Congres 2008.
- Ven, P. van de (2009). Reflecteren: Het belang van kennis. *Tijdschrift voor lerarenopleiders*, 30(1), 22-27.
- Verburgh, A. & Elen, J. (2013). Vormgeving van onderzoeksintegratie in het curriculum. In D.M.E. Griffioen, G.J. Visser-Wijnveen & J. Willems (red.), *Integratie van onderzoek en onderwijs: effectieve inbedding van onderzoek in curricula*. Groningen: Noordhoff.

Leerlijnhulpmiddel C: ontwikkeling van aanvullend opleidingsmateriaal

De oefeningen uit het boek kunnen als hulpbron dienen bij het uitwerken van de leerlijn praktijkonderzoek. Hierbij zijn verschillende keuzes te maken. We presenteren zes mogelijkheden aan de hand waarvan de oefeningen in het boek aangepast kunnen worden. Op deze manier kunnen de opdrachten afgestemd worden op de eigen opleiding en de hieraan gerelateerde beroepscontext.

Mogelijkheid 1 In- of uitzoomen

De reikwijdte en complexiteit van een oefening kunnen bewerkt worden door in of uit te zoomen op het praktijkprobleem of onderwerp. De keuzes worden bepaald door de beginsituatie (de aanwezige kennis, vaardigheden en attitudes) van de student en de doelen die bereikt moeten worden.

Hoofdstuk 6

Oefening 4 Cliënten observeren en kijken naar signalen van welbevinden

Deze oefening is bedoeld om in tweetallen uit te voeren. Iedere cliënt in een groep heeft behoeften waaraan voldaan moet worden om zich prettig te kunnen voelen in de groep. De bedoeling van deze oefening is dat je laat zien dat je een cliënt met behulp van vakliteratuur gericht kunt observeren, waarbij je kijkt naar signalen van welbevinden.

- 1 Je kiest samen een cliënt uit die je wilt observeren. Het is de bedoeling dat je bij deze cliënt kijkt naar signalen van welbevinden. Maak een observatieschema waarin je concrete observatiepunten opneemt die je beschouwt als signalen van welbevinden passend bij de doelgroep waar je cliënt deel van uitmaakt. Maak gebruik van de vakliteratuur om het begrip 'welbevinden' in relatie met de specifieke kenmerken van de doelgroep te beschrijven.
- 2 Observeer de gekozen cliënt met behulp van je observatieschema. Probeer het gedrag en de situatie zo objectief mogelijk waar te nemen en te beschrijven. Het is belangrijk dat je allebei je eigen observaties doet.
- 3 Bespreek de ingevulde observatieschema's. In hoeverre hebben jullie je beiden aan de richtlijnen voor observeren gehouden? Welke overeenkomsten en verschillen constateren jullie? Hoe verklaar je de verschillen?
- 4 Verwerk en analyseer de gegevens (zie hoofdstuk 7) en beargumenteer in hoeverre er bij de betreffende cliënt sprake is van welbevinden.

Referentie voor dit artikel:

Donk, C. van der & Lanen, B. van (2015). *De leerlijn praktijkonderzoek. Hulpmiddel C: Ontwikkeling van aanvullend opleidingsmateriaal*. Bussum: Uitgeverij Coutinho. Verkregen op <datum> van website <url>.

Toelichting

Dit is een vrij complexe oefening waarbij de student voor een onderzoek met een relatief grote reikwijdte meerdere kernactiviteiten zelfstandig uit moet voeren. De reikwijdte (signalen van welbevinden) kan vergroot of verkleind worden en delen van de oefening kunnen van tevoren worden aangereikt. Zo kan het begrip 'signalen van welbevinden' aan de hand van de literatuur al uitgewerkt zijn, het observatieschema gebruiksklaar zijn of kunnen de resultaten van observaties ter verwerking en analyse aan de student gegeven worden.

Hoofdstuk 6

Oefening 7 Mini-interviews met cliënten voorbereiden en uitvoeren

Het voeren van gesprekjes met cliënten is een goede manier om hen beter te leren kennen. De bedoeling van deze opdracht is dat je laat zien dat je een mini-interview met een klein groepje cliënten kunt voorbereiden en uitvoeren. Je werkt, indien mogelijk, in tweetallen.

- 1 Je kiest samen een groepje cliënten uit dat je wilt interviewen. Vraag toestemming aan je leidinggevende. Het is de bedoeling dat je samen bepaalt:
 - wat het doel is van jullie interview;
 - welke vragen jullie gaan stellen;
 - hoe de rolverdeling is;
 - hoeveel tijd jullie ongeveer nodig hebben.

Schrijf je voorbereiding uit.

- 2 Bereid de respondenten goed voor:
 - Vraag of de betreffende cliënten mee willen werken aan een interview.
 - Spreek een tijdstip af.
 - Spreek een rustige ruimte af als plek voor het interview.
- 3 Houd het interview en zorg ervoor dat je tijdens het gesprek aantekeningen maakt. Je kunt er ook voor kiezen om het interview op te nemen; iets waar je uiteraard toestemming voor vraagt of hebt gevraagd. Het verslag kun je dan naderhand maken met behulp van de geluidsopnamen.
- 4 Maak een verslag van het interview.
- 5 Bespreek de volgende vragen en schrijf je conclusies op:
 - In hoeverre zijn jullie te weten gekomen wat jullie te weten wilden komen? Hoe komt dat, denken jullie? Wat ging er goed en wat ging er minder goed?
 - In hoeverre hebben jullie je gehouden aan de richtlijnen voor de opbouw van het interview (zie subparagraaf 6.4.3)?
 - Wat zouden jullie de volgende keer weer zo doen en wat zouden jullie anders doen?

Toelichting

In deze oefening zijn drie componenten verwerkt: de voorbereiding van het interview, de uitvoering van het interview en de verslaglegging. De oefening kan vereenvoudigd worden door de student zich op één component te laten richten.

Mogelijkheid 2 Perspectieven of inhoud en veranderen

Een oefening kan bewerkt worden door een ander perspectief te kiezen of de bestaande inhoud te vervangen door een andere inhoud.

Hoofdstuk 1

Oefening 9 Kijken naar een beroepssituatie

Je kunt een beschreven situatie uit de beroepspraktijk op veel verschillende manieren analyseren. De wijze waarop je dat doet, heeft te maken met het perspectief dat je bewust of onbewust kiest. De bedoeling van deze oefening is dat je ervaart dat het perspectief bepalend is voor je manier van kijken en analyseren.

Kies ieder een van de volgende beroepsvaardigheden als perspectief om de beschrijving van een beroepssituatie (op basis van een dagboekverslag) te analyseren:

- ethische beroepsvaardigheden
- communicatieve beroepsvaardigheden
- organisatorische beroepsvaardigheden
- reflectieve beroepsvaardigheden

Noteer vervolgens voor jezelf een aantal aspecten dat opvalt vanuit het perspectief dat je gekozen hebt. Wissel de resultaten uit met de anderen. Wat valt op? Welke conclusies kun je trekken? Je kunt uiteraard ook een eigen beroepssituatie kiezen en die met elkaar bespreken.

(...) In het verpleegkundig overleg van vanochtend zat ik al een beetje te balen. (...)
Ik denk dat ze door deze situatie wel is geschrokken en nu niet meer zo betweterig zal zijn.
(...)

Toelichting

In deze oefening kun je ervoor kiezen de student een ander perspectief in te laten nemen en op basis daarvan de beroepssituatie te laten analyseren. Zo zou je de student de situatie kunnen laten analyseren vanuit de perspectieven van de verschillende betrokkenen. Daarnaast kun je de inhoud van deze oefening ook aanpassen door een casus te kiezen die bij het beroep past, waarvoor de student wordt opgeleid.

Hoofdstuk 1

Oefening 10 Onderzoeksvormen

Door middel van deze oefening maak je kennis met verschillende soorten onderzoeksvragen op basis van een praktijksituatie.

Een bewegingstherapeut merkt dat groepsleiders binnen zijn organisatie in de omgang met cliënten met het syndroom van Down zeer verschillend omgaan met het stimuleren van bewegingsactiviteiten. De meeste collega's lijken het thema belangrijk te vinden, maar er is geen sprake van een consequente aanpak. De bewegingstherapeut heeft met zijn leidinggevenden afgesproken om door middel van een onderzoek meer zicht te krijgen in de thematiek en te bekijken hoe de aandacht voor bewegingsactiviteiten met cliënten gewaarborgd kan worden in de toekomst binnen de organisatie.

Probeer op basis van deze praktijksituatie ideeën te bedenken voor onderzoek dat in de organisatie kan worden gestart. Probeer in je ideeën alle soorten onderzoeksvragen te laten terugkomen (beschrijvend, vergelijkend, definiërend, evaluerend, verklarend en ontwerpend).

Hoofdstuk 6

Oefening 8 Een schriftelijke vragenlijst opstellen

Ontwerp een vragenlijst van maximaal vijf vragen waarmee je informatie verzamelt die de leiding uit het volgende voorbeeld kan gebruiken.

Tijdens de laatste vergadering gaven meerdere medewerkers aan dat ze ontevreden waren over de sfeer, de regels en de afspraken in de instelling. Ieder is op zijn eigen manier bezig met cliënten en de medewerkers missen een gevoel van onderlinge saamhorigheid. Met behulp van een enquête wil de leiding zicht krijgen op de vraag wat de medewerkers verstaan onder 'saamhorigheid' en welke beelden zij daarbij hebben. Op basis van de uitslag van de enquête wil de leiding mogelijk maatregelen nemen om het werkklimaat te verbeteren.

Hoofdstuk 8

Oefening 2 Ontwerpeisen concreet maken

Zoals we in dit hoofdstuk hebben aangegeven, is het belangrijk dat je ontwerpeisen zo concreet mogelijk zijn. We presenteren hier twee voorbeelden van ontwerpeisen voor een informatieve website. Probeer deze ontwerpeisen concreter te formuleren. Dit kan betekenen dat je een ontwerp splitst in meerdere ontwerpeisen.

Ontwerpeis 1: De tekst op de webpagina is uitdagend voor de cliënten.

Ontwerpeis 2: De informatieve website nodigt cliënten uit tot interactie.

Toelichting

In de voorgaande drie oefeningen kunnen de in het boek gekozen beroepsspecifieke inhouden vervangen worden door inhouden die bij het beroep passen, waarvoor de student wordt opgeleid.

Mogelijkheid 3 De mate van sturing aanpassen

De opleidingsdocent kan de gewenste mate van *docentsturing* c.q. *studentsturing* aanpassen door meer of minder houvast te bieden op inhoudelijk en/of methodisch vlak. Het detailniveau kan per kernactiviteit variëren. De mate van sturing kan gericht zijn op (De Groof et al., 2012; De Koning, 1998):

- ondersteuning bij het activeren van de gewenste voorkennis en concepties;
- ondersteuning bij het opzetten en uitvoeren van het onderzoek of de kernactiviteit(en);
- ondersteuning gericht op reflectie en integratie in de bestaande kennisbasis van de student.

Hoofdstuk 3

Oefening 3 Conceptmap en verkenning van de literatuur over hechtingsproblematiek

De bedoeling van deze oefening is dat je ervaart op welke manier de vakliteratuur je kan helpen bij het verwerven van inzicht in een praktijkprobleem.

Maak in een groep een conceptmap over de mogelijke oorzaken van hechtingsproblemen bij kinderen en jeugdigen. Doe dit op basis van eigen kennis en ervaringen. Ga daarna op basis van de onderwerpen uit de conceptmap op zoek naar geschikte literatuur over het onderwerp. Verdeel vervolgens de taken voor het bestuderen van de bronnen.

Bespreek de theoretische inzichten met elkaar en verwijst naar kernbegrippen, deelaspecten en relaties in je conceptmap. Welke nieuwe inzichten heb je opgedaan over het praktijkprobleem?

Toelichting

In feite geef je al een bepaalde ondersteuning door de studenten te stimuleren een conceptmap te maken om hun voorkennis te activeren. Je kunt meer ondersteuning geven door studenten opdrachten te geven die hen helpen een concept te operationaliseren. Bijvoorbeeld:

- De studenten krijgen de opdracht een bepaald probleem of een bepaalde taak te analyseren (taakanalyse) en in de vorm van een stroomschema te visualiseren. Uit welke deelaspecten bestaat dit probleem of deze taak?
- De studenten oefenen met het inzoomen en uitzoomen van een concept en leren dat onderwerpen enerzijds deel uitmaken van een groter geheel en anderzijds te splitsen zijn in kleinere delen. Ook worden relaties zichtbaar tussen concepten. Je introduceert een concept en de studenten bedenken hierbij begrippen van een hogere, vergelijkbare en lagere orde.

Concepten van een hogere orde	
Concepten van een vergelijkbare orde	
Concepten van een lagere orde	

Hoofdstuk 4

Oefening 2 Op zoek naar geschikte onderzoeksvragen

In paragraaf 4.2 hebben we vier technieken beschreven die je kunt toepassen als je op zoek gaat naar geschikte onderzoeksvragen. Oefen één of twee van deze technieken aan de hand van een fictief praktijkprobleem en wissel je ervaringen uit.

Toelichting

Voor alle vier de technieken geldt dat ze ondersteuning kunnen bieden bij het formuleren van vragen over een praktijkprobleem. Voorwaarde is wel dat de technieken goed worden uitgevoerd. Om die reden kan het zinvol zijn om de technieken onder begeleiding te laten oefenen en feedback in te bouwen bij de presentatie van de resultaten.

Hoofdstuk 4

Oefening 3 De reikwijdte van een onderzoeksvraag bepalen

In paragraaf 4.3 hebben we twee technieken beschreven die je kunt gebruiken bij het bepalen van de reikwijdte van de onderzoeksvraag. Oefen beide technieken aan de hand van een van de voorbeeldvragen van techniek 4 (subparagraaf 4.2.1) en wissel je ervaringen uit.

Toelichting

De ervaring heeft geleerd dat beide technieken, indien goed uitgevoerd, zeer waardevol kunnen zijn bij het bepalen van de reikwijdte van het onderzoek. Om die reden kan het zinvol zijn om de technieken onder begeleiding te laten oefenen en feedback in te bouwen bij de presentatie van de resultaten.

Hoofdstuk 4

Oefening 7 Een literatuurstudie uitvoeren: relaties benoemen

De bedoeling van deze oefening is dat je oefent in het leggen van verbindingen tussen de verschillende tekstbronnen. Je kunt deze oefening het beste doen met een groepje van vier personen. Zoek ieder een bron die betrekking heeft op een door jullie gekozen onderwerp. Verbind de bronnen met elkaar. Probeer uit te leggen wat de bronnen met elkaar te maken hebben en op welke wijze ze van elkaar verschillen. Werk eerst individueel en wissel vervolgens de ervaringen uit.

Toelichting

Je kunt studenten op verschillende manieren laten oefenen met deelvaardigheden die nodig zijn bij het uitvoeren van een literatuurstudie. Enkele voorbeelden:

- Studenten formuleren eigen vooronderstellingen over een thema en toetsen deze aan de literatuur.
- Ze krijgen tekstfragmenten over een bepaald thema uitgereikt en moeten aangeven wat de verschillen en overeenkomsten zijn in de wijze waarop de tekstfragmenten ingaan op een aantal aspecten. De studenten worden geholpen doordat de aspecten al benoemd zijn.
- Ze krijgen twee artikelen aangeboden die een ander perspectief innemen ten aanzien van een thema. De studenten benoemen de verschillen en overeenkomsten.
- Studenten krijgen de opdracht om enkele artikelen en/of hoofdstukken uit een boek te lezen. Vervolgens maken ze op basis van deze bronnen een mindmap of een conceptmap waarmee ze laten zien hoe de theorie geordend kan worden. De studenten vergelijken de resultaten en gaan hierover met elkaar in gesprek.
- Ze krijgen een kijkkader waarmee ze de literatuur kunnen bestuderen.
- Er wordt gezamenlijk een kijkkader ontwikkeld waarmee alle studenten zelfstandig aan de slag gaan met het bestuderen. Na afloop wordt geïnventariseerd of de studenten tot dezelfde bevindingen zijn gekomen. Wat zijn de verschillen en overeenkomsten?
- Studenten worden gevraagd begrippen in eigen woorden te definiëren. De definities worden onderling vergeleken en, indien gewenst, bijgesteld. Vervolgens worden de definities vergeleken met de definities in de vakliteratuur.
- Er wordt gezamenlijk een onderzoeksartikel besproken en beoordeeld.

Hoofdstuk 5

Oefening 5 Een onderzoeksplan maken

In een verzorgingstehuis zijn regelmatig kleine conflicten tussen bezoekers en verzorgenden. Uit de probleemanalyse blijkt dat de conflicten vaak ontstaan doordat de bezoekers zich met vragen en opmerkingen richten tot de verzorgenden. De bezoekers vinden dat de verzorgenden weinig tijd en aandacht hebben voor de beantwoording van deze vragen. De verzorgenden geven aan dat ze niet uitgebreid kunnen ingaan op vragen van bezoekers omdat ze hun zorgtaken dan niet kunnen uitvoeren.

Bedenk een onderzoeksvraag die past bij de casus. Met het onderzoek wil je een bijdrage leveren aan het verbeteren van de relatie tussen bezoekers en verzorgenden. Bepaal je methoden van dataverzameling. Kies vervolgens een van de drie hulpmiddelen voor het maken van een tijdsplanning (agenda, tijdlijn of stroomschema). Maak gebruik van geeltjes of kleine kaartjes en schrijf daar verschillende onderzoeksactiviteiten op die relevant zijn voor het beantwoorden van de onderzoeksvraag. Maak de ideale tijdsplanning waarmee je voldoende data verzamelt om de onderzoeksvraag te kunnen beantwoorden.

Toelichting

Dit is een vrij complexe oefening waarbij de student meerdere kernactiviteiten uit moet voeren. De oefening kan vereenvoudigd en/of meer gericht worden door delen van de oefening van tevoren aan te reiken. Zo kunnen de onderzoeksvraag en de methoden van dataverzameling al bepaald zijn en moet de student zich alleen concentreren op de uitwerking van de methoden van dataverzameling in onderzoeksactiviteiten en planning.

Mogelijkheid 4 Keuzeruimte vergroten of verkleinen

De ruimte voor het maken van eigen keuzes door de student kan vergroot of verkleind worden. Bij gesloten opdrachten zijn inhoud en proces grotendeels bepaald. Bij open opdrachten kan de student binnen bepaalde kaders zijn eigen invulling geven aan de onderzoeksopdracht. In beide gevallen kan de opleiding eisen stellen aan de student, zoals het aantal te gebruiken bronnen, de relatie met bepaalde doelen, bekwaamheden of competenties, de onderzoeksvorm, de studielast en de thematiek.

Hoofdstuk 1

Oefening 9 Kijken naar een beroepssituatie

Je kunt een beschreven situatie uit de beroepspraktijk op veel verschillende manieren analyseren. De wijze waarop je dat doet, heeft te maken met het perspectief dat je bewust of onbewust kiest. De bedoeling van deze oefening is dat je ervaart dat het perspectief bepalend is voor je manier van kijken en analyseren.

Kies ieder een van de volgende beroepsvaardigheden als perspectief om de beschrijving van een beroepssituatie (op basis van een dagboekverslag) te analyseren:

- ethische beroepsvaardigheden
- communicatieve beroepsvaardigheden
- organisatorische beroepsvaardigheden
- reflectieve beroepsvaardigheden

Noteer vervolgens voor jezelf een aantal aspecten dat opvalt vanuit het perspectief dat je gekozen hebt. Wissel de resultaten uit met de anderen. Wat valt op? Welke conclusies kun je trekken? Je kunt uiteraard ook een eigen beroepssituatie kiezen en die met elkaar bespreken.

(...) In het verpleegkundig overleg van vanochtend zat ik al een beetje te balen. (...)
Ik denk dat ze door deze situatie wel is geschrokken en nu niet meer zo betweterig zal zijn.
(...)

Toelichting

Je kunt de studenten zelf een ander perspectief laten kiezen om de beroepssituatie te analyseren. Daarnaast kun je de studenten zelf een eigen casus laten kiezen die bij het eigen beroep past.

Hoofdstuk 1

Oefening 10 Onderzoeksvormen

Door middel van deze oefening maak je kennis met verschillende soorten onderzoeksvragen op basis van een praktijksituatie.

Een bewegingstherapeut merkt dat groepsleiders binnen zijn organisatie in de omgang met cliënten met het syndroom van Down zeer verschillend omgaan met het stimuleren van bewegingsactiviteiten. De meeste collega's lijken het thema belangrijk te vinden, maar er is geen sprake van een consequente aanpak. De bewegingstherapeut heeft met zijn leidinggevenden afgesproken om door middel van een onderzoek meer zicht te krijgen in de thematiek en te bekijken hoe de aandacht voor bewegingsactiviteiten met cliënten gewaarborgd kan worden in de toekomst binnen de organisatie.

Probeer op basis van deze praktijksituatie ideeën te bedenken voor onderzoek dat in de organisatie kan worden gestart. Probeer in je ideeën alle soorten onderzoeksvragen te laten terugkomen (beschrijvend, vergelijkend, definiërend, evaluerend, verklarend en ontwerpend).

Toelichting

Je kunt de studenten zelf een praktijksituatie laten kiezen die bij het eigen beroep past.

Hoofdstuk 3

Oefening 3 Conceptmap en verkenning van de literatuur over hechtingsproblematiek

De bedoeling van deze oefening is dat je ervaart op welke manier de vakliteratuur je kan helpen bij het verwerven van inzicht in een praktijkprobleem.

Maak in een groep een conceptmap over de mogelijke oorzaken van hechtingsproblemen bij kinderen en jeugdigen. Doe dit op basis van eigen kennis en ervaringen. Ga daarna op basis van de onderwerpen uit de conceptmap op zoek naar geschikte literatuur over het onderwerp. Verdeel vervolgens de taken voor het bestuderen van de bronnen.

Bespreek de theoretische inzichten met elkaar en verwijst naar kernbegrippen, deelaspecten en relaties in je conceptmap. Welke nieuwe inzichten heb je opgedaan over het praktijkprobleem?

Toelichting

Je kunt de studenten zelf een praktijkprobleem laten kiezen dat bij het eigen beroep past.

Hoofdstuk 9

Oefening 3 Kenmerken van een vernieuwing

In subparagraaf 9.4.1 zijn zeven kenmerken van een innovatie gepresenteerd die mede bepalend zijn voor het succes van de invoering van de verandering in de organisatie (Greenhalgh et al., 2004; Fullan, 2001). De kenmerken zijn:

- 1 meerwaarde
- 2 aansluiting
- 3 complexiteit
- 4 waarneembaarheid
- 5 experimenteeruimte en flexibiliteit
- 6 bruikbaarheid dankzij kwaliteit
- 7 duidelijkheid.

Maak een lijst van vernieuwingen die de laatste jaren in jouw beroepspraktijk hebben gespeeld. Bespreek een aantal van deze vernieuwingen aan de hand van de zeven kenmerken. Doe dit eventueel ook voor je eigen onderzoeksresultaten.

Toelichting

Je kunt studenten deze oefening ook op een eigen wijze laten invullen. Zo kan een student ervoor kiezen om één vernieuwing diepgaand te bespreken of juist één kenmerk te nemen als uitgangspunt voor de bespreking van meerdere innovaties.

Mogelijkheid 5 Variëren tussen een inductieve en deductieve taakbenadering

Variatie kan aangebracht worden door studenten inductief of deductief te werk te laten gaan. Bij een inductieve werkwijze krijgt de student voorbeelden of illustraties en moet hij zelf het basisprincipe dat erachter zit, afleiden (vergelijk ontdekkend leren). Bij een deductieve werkwijze wordt eerst het basisprincipe aangeboden en wordt aan de student gevraagd het basisprincipe toe te passen op verschillende voorbeelden. Er is dan sprake van een meer gesloten leersituatie.

Hoofdstuk 3

Oefening 4 Literatuurverkenning

Voer deze literatuurverkenning uit in een kleine groep.

Een instelling wil een zelfmanagementprogramma voor een bepaalde cliëntengroep ontwikkelen. Je kiest een cliëntengroep met een specifieke problematiek. Zoek ieder twee of drie theoretische bronnen over (succes)factoren met betrekking tot zelfmanagementprogramma's voor de gekozen cliëntengroep. Beoordeel de betrouwbaarheid van de bronnen op basis van de criteria in bijlage A. Wissel de ervaringen uit.

Toelichting

Je kunt bij deze oefening zowel inductief als deductief te werk gaan. Je kunt studenten eerst de betrouwbaarheid van bronnen laten beoordelen op basis van eigen inzicht, om daarna te bespreken hoe zich dit verhoudt met de criteria in bijlage A. Je kunt ook deductief te werk gaan door de studenten direct aan de hand van de criteria bronnen te laten beoordelen.

Mogelijkheid 6 Variëren in samenwerkingsvormen

Variatie kan aangebracht worden door oefeningen individueel en/of in samenwerking met anderen uit te laten voeren. Ook de wijze waarop studenten met elkaar samenwerken, kan per opdracht verschillen. Denk hierbij aan samenwerking op afstand, samenwerking in groepjes op de opleiding, samenwerking in estafettevorm enzovoort.

Hoofdstuk 7

Oefening 7 De relatie leggen tussen analyseresultaten en conclusies

Beschrijf op basis van welke analyseresultaten je tot de volgende conclusies zou kunnen komen. Probeer zo concreet mogelijk te beschrijven welke onderzoeksactiviteiten zouden kunnen zijn uitgevoerd.

- De cliënten in de woongroep moeten elke dag minimaal een half uur bewegen.
- Het nieuwe project over veilig internet moet jongeren op een actieve wijze kennis laten maken met de mogelijkheden en gevaren van internetgebruik.
- Zowel de behandelaars als de leidinggevenden zijn zeer tevreden over het gebruik van het nieuwe registratiesysteem voor cliënten. De behandelaars vinden dat het registratiesysteem ook mogelijkheden moet bieden voor het opslaan van video-opnamen en foto's.
- De frequentie van vergaderen moet omhoog en de vergadertijd moet minder worden.
- Er zouden mogelijkheden moeten zijn om buiten kantoor tijden een afspraak te maken bij de fysiotherapeut.
- Bijna alle cliënten geven aan na drie maanden niet meer afhankelijk te zijn van werkcoaches bij het dagelijks functioneren in de werksituatie.
- Het verruimen van de behandel tijd leidt in de praktijk voor mondzorg tot hogere cliënttevredenheid.

Toelichting

Deze oefening kan individueel uitgevoerd worden, maar ook in een groep.

Literatuur

- Fullan, M. (2001). *The New Meaning of Educational Change*. New York: Teachers College Press.
- Groof, J. de, Donche, V. & Petegem, P. (2012). Onderzoekend leren stimuleren: effecten, maatregelen en principes. Leuven: Acco.
- Greenhalgh, T., Robert, G., Macfarlane, F., Bate, P. & Kyriakidou, O. (2004). Diffusion of Innovations in Service Organizations: Systematic Review and Recommendations. *The Milbank Quarterly*, 82(4), 581-629.
- Koning, H. de (1998). *Leren zelfstandig leren. Een didactische handleiding voor de leerkracht*. Baarn: Nijgh Versluys.